DESTINUL UNUI BUCOVINEAN – PANTELIMON CHIRILĂ (1899–1952) (I)

MARIAN OLARU

Das Schicksal eines Bukowiners – Pantelimon Chirilă (1899–1952) (I)

(*Zusammenfassung*)*

In der vorliegenden Studie wird das Leben und die Tätigkeit von Pantelimon Chirilă präsentiert. Er war einer von den Leitern der Radautzer Organisation der Nationalen Bauernpartei. Als Rechtsanwalt bildete er sich in der dem Anfang des 20. Jahrhunderts spezifischen Stimmung aus. In Tereblestie, in der Bukowina geboren, besuchte er die Kurse der dortigen Grundschule und bestand die Abiturprüfung am „Aron Pumnul"-Lyzeum in Czernowitz. Dann besuchte Pantelimon Chirilă die Kurse der Fakultät für Rechtswissenschaft an der Czernowitzer Universität und legte die Abschlussprüfung 1926 ab. Zuerst arbeitete er als angehender Rechtsanwalt in Sereth, dann als Mitglied der Radautzer Advokatenkammer beginnend mit dem Jahr 1931. 1950 wurde er verhaftet. Seit 1927 war er Mitglied der Nationalen Bauernpartei. Zwischen 1928 und 1931 und nach den Wahlen von 1946 war er Abgeordneter der Stadt Radautz. Pantelimon Chirilă war auch Mitglied der studentischen Gesellschaft „Arboroasa" und hatte eine rege Teilnahme an dem damaligen kulturell-nationalen und gemeinschaftlichen Leben. Er hat die dramatische Ereignisse des zweiten Weltkriegs tief erlebt, als ein Teil seiner Familie aus Tereblestie nach Kasachstan deportiert wurde.

Schlüsselwörter und -audrücke: Familie, kulturell-nationales Leben, die „Arboroasa"-Studentengesellschaft, die Nationale Bauernpartei, politisches Leben.

Ajunsă acum la margine de țară, după raptul teritorial sovietic din 1940, reconfirmat de Tratatul de Pace de la Paris, din 1947, localitatea Tereblecea este situată pe terasa stângă a râului Siret și traversată de drumul european E 85 și de șoseaua care face legătura cu Herța. Prima atestare documentară a localității este cea din 11 martie 1446, din vremea lui Ștefan al II-lea Voievod. De-a lungul

* Traducere: Ştefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXIV**, *2* (49), p. – , Rădăuţi – Bucureşti, 2017

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

vremii, satul a avut diferite denumiri, însă prima menționare cu un nume apropiat de cel actual este cea din 2 februarie 1508, din vremea lui Bgdan al III-lea, din care aflăm că satul Teleblecinți pe Siret a fost dat Mănăstirii Neamțului de „sân" Bârlici[1]. În documentele medievale ulterioare, satul apare sub denumirile de Telebecințe, Telebeacinții, Tereplești, Tiriblești, Terebleci ș.a. Mai mulți istorici sau pasionați de istoria Bucovinei s-au străduit să elucideze „enigma" numelui de Tereblecea, între aceștia numărându-se Dimitrie Onciul, Teodor Bălan, Nicolai Grămadă, F. A. Wikenhauser, I. Bogdan, Ion Poescu-Sireteanu, Franz Pieszczoch.

Așa cum rezultă din documentele vremii, populația localității era formată din moldoveni și bejenari ardeleni, pe aceștia din urmă consemnându-i consignațiile austriece, din 1778, cu nume ca: Zaharie, Bodnariu, Moisă, Dumitran, Crețu, Gherman, Bârgăuan, Sasu, Negreanu, Bulbe, Potră, Nimigean ș.a.

În perioada interbelică, localitatea Tereblecea se împărțea în două: Tereblecea Veche și Tereblecea Nouă. În Tereblecea Veche, trăiau la un loc mai multe neamuri: români, polonezi, slovaci, ruși și ucraineni. Dintre aceștia, cei mai numeroși erau românii, de aceea și administrația era românească. În Tereblecea Nouă, cei mai numeroși erau nemții aduși de stăpânirea austriacă. În această amestecătură de neamuri și religii ce dăinuia în Tereblecea, era o remarcabilă înțelegere sau toleranță, în multe cazuri nemții fiind dați ca exemplu pentru spiritul lor gospodăresc, pentru ordinea și disciplina de care dădeau dovadă. De aceea, unii dintre cei care doreau să își educe copiii în acest fel, îi trimiteau să urmeze grădinița nemțească.

În perioada interbelică, în sat erau mai multe biserici: românii aveau o biserică ortodoxă, slovacii aveau una romano-catolică iar germanii aveau una reformată.

1. Familia, copilăria și școala

În amintirea vechilor rădăuțeni, mai stăruie numele familiei Chirilă, mai ales datorită faptului că doi dintre ei, Pantelimon (Pintea) și Constantin (Costache), au fost avocați cunoscuți în Rădăuți, în perioada interbelică și, până la sfârșitul tragic, în Spitalul-închisoare Văcărești, în vara anul 1952, al lui Pantelimon (Pintea) Chirilă. Tatăl lor era Visarion Chirilă din Tereblecea. Acesta era fiul lui Constantin și al Mariei, născută Popescu, originar din Corovia, și s-a născut la 6 mai 1871. A fost botezat, la 12 mai 1871, de preotul Artemie Berariu din Ceahor, naș fiindu-i Paraschiva Voronca din Corovia, iar moașă Maria Antoni din Ceahor, așa cum aflăm din certificatul de botez păstrat în arhiva familiei. Din cauza situației materiale dificile, specifice unei familii numeroase cu patru sau cinci

[1] Ion Crețu, *Tereblecea: un sat de margine de țară*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 24.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

copii, Visarion a hotărât să părăsească școala, după ce făcuse șase clase de gimnaziu. Se pare că această hotărârea a luat-o în condițiile în care tatăl său murise în război, ca militar în armata austriacă, și mama s-a recăsătorit cu unul Cuciureanu din Ceahor. Așa a ajuns la Tereblecea, unde a cunoscut-o pe Natalia, fiica cea mai mică a lui Ilie și a Anei Nimigean, cu care s-a căsătorit, când aceasta avea 15 sau 16 ani – după spusele d-nei Oltea Iliuț, nepoata lui Visarion Chirilă. Pe Nimigenii din Tereblecea îi regăsim între cei care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, venind din Maramureș, s-au stabilit în Bucovina, devenind cu timpul una dintre familii cele mai însemnate din Tereblecea, care apreciau că singurele modalități de devenire în planul relațiilor sociale erau munca, buna rânduială și inteligența cultivată prin școală.

Visarion Chirilă era fiu de învățător. Harnic și cu inițiativă, și-a durat, împreună cu soția sa, o gospodărie care, fără a avea o suprafață prea mare de pământ – 2,1 ha de pământ, conform Atestatului de pauperitate emis de primăria din Tereblecea, la 26 septembrie 1935 –, le-a asigurat cele necesare existenței de zi cu zi. În timpul Primul Război Mondial, Visarion Chirilă a fost mobilizat în armata austriacă și, datorită calităților sale, a ajuns wachmaister[2]. Natalia (1882–1947) și Visarion Chirilă au avut 15 copii născuți, dintre care au trăit: Pantelimon, zis Pintea (5 decembrie 1899 – 18 august 1952), Dumitru (13 martie 1902 – 20 iulie 1974), Vasile (24 decembrie 1905 – 17 februarie 1982), Constantin (21 ianuarie 1912 – 12 iulie 1971), Valeria (1 iulie 1915 – 9 februarie 1995), Aurelian (11 decembrie 1917 – 25 ianuarie 1999), Filomela (9 ianuarie 1921 – februarie 1998) și Oltea (18 august 1928 – 3 aprilie 2001). Visarion era un om integru, măsurat la vorbă și bun gospodar, fapt pentru care oamenii din sat l-au ales, în perioada interbelică, primar. Caracterizându-l pe Visarion Chirilă, doamna Oltea Iliuț spunea: „Bunicul era un om aspru, dar corect. El spunea că pentru a răzbi în viață trebuie să muncești și să înveți carte. Dar, dacă vrei să înveți carte, trebuie să fii bun și să iei bursă, dacă nu «să te duci la Franz Hubik, să muncești. Să îți dea el de mâncare!»”[3]. Franz Hubik era un neamț mai înstărit din Tereblecea, la care mergeau cei mai nevoiași la lucru, pentru bani.

Pantelimon Chirilă a fost botezat la 11 decembrie 1899 de către Pantelimon Nimigean – student în filosofie – și Luise Marcali – soția „forestierului” Ludovic Marcali din Tereblecea, iar Varvara Cigan, din același sat, i-a fost moașă[4]. Botezul a fost oficiat de preotul-cooperator Lazăr Gheorghe.

Lumea satului în care și-a început drumul în viață Pantelimon Chirilă avea să fie descrisă de Aurelian Chirilă în romanul *Chemarea anilor mici*, atunci când a

[2] Wachmaister, germ., s.m. – sergent major.

[3] Interviu de istorie orală cu d-na Oltea Iliuț, din 27 iulie 2016.

[4] Cf. Certificatului de naștere și botez, nr. 91, eliberat la 18 februarie 1931 de către preotul paroh Ioan Tipa, păstrat în arhiva d-nei Fulga Puşcaşu.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

ieșit pentru prima dată, cu căruța, împreună cu mama și doi dintre frații săi în lunca Siretului: „Totul era nou pentru mine, cât și pentru mânji, cum eram cocoțat sus pe valurile de pânză dintre ciubăr și zolniță, mi se părea că nu pot cuprinde totul dintr-o privire, roată. Ochii nu-mi ajungeau să vadă și urechile să audă totul ce se petrecea în acele clipe. Chiorându-mă cu insistență, când la stânga, când la dreapta, întindeam gâtul mereu, de nu mai aveam astâmpăr […]. Când am trecut de băcănia lui Bina (că eu până acolo am ajuns a cunoaște până atunci!), casele erau mai mari pentru ochii mei și mai frumoase. Copacii mi se păreau mai mari, umbroși, ca niște uriași cu brațele întinse peste drumul ce ne ducea departe, departe, undeva, [unde] acel departe din poveștile celorlalți se chema Sirete. Acolo vom fi cândva, îndată, la lunca noastră […]. Toate acestea erau noi pentru mine și, cu fiecare gospodărie nemțească de care treceam, tot o nouă lume se năștea. Casele nemților mi se păreau mari și neînchipuit de frumoase, cu ferestrele lor largi și pline de flori, cu acoperișurile lor cu țiglă roșie, minuni ce creșteau în ochii copilului de atunci, dându-i o și mai mare dorință de a vedea tot mai mult. Mi se păreau niște castele pe care oamenii din povești le-ar putea locui. Ogrăzile mari și curate ca tabla de masă se perindau prin fața ochilor mei, de mi se părea că visez; și am început să mă simt străin pe acele locuri, apucându-mă deodată dorul de acasă”[5].

Lumea lui Pantelimon Chirilă este cea a satului bucovinean, cu obiceiuri și tradiții, așa cum aveau să fie descoperite de studiile sociologice ale lui Gusti, din perioada interbelică, și care au inspirat operele unor importanți creatori din cultura românească a vremii, pornind cu George Løwendal, Albert Kollmann și alții.

Despre copilăria lui Pantelimon Chirilă știm puține lucruri. Aflăm doar că a urmat studiile școlii primare din sat. Aceasta a funcționat sub oblăduirea Consistoriului Ortodox din Bucovina, fiind sub directa supraveghere a Protopopiatului din Siret, din anul 1863, când școala era frecventată de doar 38 de elevi, la o populație de 2 322 de locuitori. Cu timpul, numărul școlarilor a crescut, la școala românească și la cea a nemților din Tereblecea fiind atrași și elevi din satele învecinate, precum Stănești, Poeni, Sinăuți și Oprișeni[6]. După îndelungate strădanii ale dascălilor, concretizate în memorii adresate Comitetului Ţării și autorităților imperiale, în anul 1912, a fost deschisă o nouă școală în Tereblecea. Era o construcție modernă la vremea aceea, din cărămidă și cu etaj, care înlătura importantele neajunsuri de până atunci ale școlii vechi. Între cei care contribuiseră la această reușită s-au aflat: Josef Wota (născut la Terblecea și redactor al revistei „Bukowinaer Pädagogische Blätter”), primarul Serghei (Sârbu) Holovate, parohul Teodor Polonic, învățătorul Gheorghe Brăteanu, învățătorul Ioan Ţîgară și gospodarul Dumitru Crețu. După inaugurarea școlii celei noi, la Terbelecea au

[5] Aurelian Chirilă, *Chemarea anilor mici*, Suceava, Editura Cygnus, 2015, p. 171–172.
[6] Ion Crețu, *op. cit.*, p. 116–117.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

venit și alți dascăli, precum Maria Brăteanu, Teofila Daşchievici, Mihai Dracinschi, Elena Ţâgară, Sidonia Schlotzer[7]. Între aceştia se afla, probabil, și învățătorul Ioan Ţîgară, dirigintele clasei în care a învățat Pintea Chirilă. Școala cea nouă a fost inaugurată după ce Pintea Chirilă terminase școala primară. A urmat studiile secundare la Liceul III de Stat din Cernăuți (Stats Gymnasium), începând cu anul școlar 1911–1912, pe care le-a întrerupt în timpul războiului mondial. Din anul școlar 1918–1919, a fost elev la Liceul de Stat din Siret iar din anul școlar 1919–1920 și până în anul școlar 1922–1923 a urmat, ca elev public, cursurile Liceului „Aron Pumnul" din Cernăuți. Conform Certificatului de maturitate, cu nr. 4, eliberat la 2 iulie 1923, de Liceul „Aron Pumnul", Pantelimon Chirilă a trecut examenul de maturitate fiind declarat, cu unanimitate de voturi, „apt pentru frecventarea unei universități". Certificatul de maturitate al lui Pantelimon Chirilă a fost semnat de profesorul Emanoil Iliuţ, preşedintele comisiei de examinare – care era și inspectorul-șef al regiunii XIV din Cernăuți a Ministerului Instrucțiunii Publice –, G. Palamarescu, pentru directorul liceului, și prof. Alexandru Buga, dirigintele clasei.

2. Studenția și activitatea cultural-națională

A urmat Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți, într-o vreme în care Bucovina și orașul Cernăuți se aflau în febra schimbărilor de după Marea Unire din 1918. Era vremea împlinirilor marilor idealuri pe care le nutriseră cei mai mulți dintre românii bucovineni până atunci, dar și cea a înfăptuirii deplinei uniri, care presupunea, peste toate eforturile administrative și politice ale vremii, și implicarea tineretului universitar cernăuțean. Întorși de pe front sau din refugiu, cu un acut simț de dreptate și cu dorința unei schimbări a felului de viață, cu o nouă atitudine față de patrie, națiune, muncă și cultură, tinerii bucovineni au formulat dorința organizării lor. Aceste idei au găsit ecou printre intelectuali și tineri, precum Sextil Pușcariu, Alexie Procopovici, Eugen Botezat, Alexandru Ieșan, Traian Brăileanu, Vasile Gheorghiu, Valeriu Șesan, Maximilian Hacman[8] ș.a. *Apelul către studențimea română de la Universitatea din Cernăuți*, care exprima această dorință, preciza: „Conduși de acest spirit, care singur are menirea de a pune bază sănătoasă stărilor sociale de la noi, noi, tinerii, neînsuflețiți de niciun curent din vremi trecute, apelăm la simțul de frăție al tuturor studenților români din Universitatea din Cernăuți, ca să ne dea tributul lor de muncă la înjghebarea operei celei mai ideale a timpurilor noastre, la opera fuzionării vechilor societăți existente într-o singură grupare, în care forțele întregii studențimi române de la noi să se

[7] *Ibidem*, p. 119.

[8] Pantelimon Socaciu, *Arboroasa: file din cronica vieții studențești cernăuțene*, ediție îngrijită de Marian Olaru, Rădăuți, Editura Septentrion, 2009, p. 97.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

poată valida în toate direcțiile". Principiile generale pentru reorganizarea studențimii erau emanciparea studențimii, ca factor de seamă în viața socială și culturală de mâine, și studenții să primească o educație „sănătoasă, unitară și multilaterală"[9]. În fruntea studențimii avea să se afle un Comitet Central Executiv care conducea Cercul studențesc „Arboroasa" – denumire adoptată în amintirea societății studențești desființate de austrieci, în anul 1878, în urma unui proces politic prin care au fost judecați „arboresenii" Ciprian Porumbescu, Zaharie Voronca, Orest Popescu, Constantin Morariu și Eugen Sireteanu.

În perioada cât a fost elev la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți, Pantelimon Chirilă s-a implicat activ în evenimentele din Cernăuți, de aceea îl găsim într-o fotografie, ca elev, alături de studenți și învățători din Tereblecea aflați în capitala Bucovinei. Atunci, tinerimea universitară bucovineană era preocupată de înființarea Centrului studențesc unic „Arboroasa", hotărâre luată la 23 martie 1919[10]. La puțin timp după acest eveniment, respectiv, la 7 aprilie 1919, la adunarea generală, ținută în localul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, au fost votate statutele și a fost ales comitetul Centrului studențesc „Arboroasa", fapt salutat cu entuziasm, între alții, de Dimitre Onciul, primul președinte al Societății Studențești „Junimea": „Am primit cu deosebită bucurie telegrama prin care îmi faceți cunoscută înființarea Centrului «Arboroasa» al studenților de la Universitatea din Cernăuți. Primiți viile mulțumiri pentru salutările frățești și sentimentele ce vă exprimați ca unui fost membru al vechii «Arboroase», doborâtă de securea vrăjmașă și reînviată azi la noua viață, odată cu răzbunarea crimei comise acum 144 de ani asupra «Arboroasei» descălicătorilor Moldovei și a lui Ștefan cel Mare. Trăiască, crească, înflorească!"[11]. Dar tendințele centrifuge aveau să apară la puțin timp. Unii dintre studenții care nu s-au înscris în „Arboroasa" au dorit să reactiveze vechile societăți din Cernăuți: „Junimea", „Dacia", „Bucovina", „Academia Ortodoxă" și „Moldova". Așa se explică apariția, la 20 iulie 1920, unui comitet central ad-hoc al societăților studenților români din Cernăuți, la care a aderat și „Arboroasa", comitet care avea menirea de a organiza studențimea română din capitala Bucovinei. Proiectata unire avea să fie amânată pentru o dată ulterioară, prin acordul tuturor societăților studenților români din Cernăuți și, de fapt, ea nu s-a realizat niciodată. În perioada următoare, preocupările conducerilor societăților studențești au fost îndreptate spre extinderea spațiilor căminelor pentru studenți, pentru creșterea numărului de burse pentru satisfacerea nevoilor studenților săraci și înființarea de cantine. Toate aceste dificile încercări au fost descrise Pantelimon Socaciu în *Arboroasa: file din cronica*

[9] *Ibidem*, p. 98.
[10] *Ibidem*, p. 99.
[11] *Ibidem*, p. 100.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

vieții studențești cernăuțene sau de Arcadie Dugan-Opaiț în *Albumul mare al Societăților Academice „Arboroasa" și „Junimea*"[12].

În tumultul afirmărilor identitare, culturale și politice ale studenților români din Cernăuți, îl găsim și pe Pantelimon Chirilă. De la 4 decembrie 1923 și până la 30 noiembrie 1924, ca vicepreședinte III, la Secțiunea cultivarea artei și, din 15 noiembrie 1925 și până la 12 decembrie 1926, terebleceanul a fost ales vicepreședinte II la Secțiunea literar-artistică a Cercului studențesc „Arboroasa". El a fost implicat în momentele importante ale Serbării comemorative de la Putna, organizată la 8 august 1926, de Cercul studențesc „Arboroasa", în amintirea primului congres al studenților români și a Serbării din 1871. Atunci se împlineau 55 de ani de la evenimentele comemorate și 422 de ani de la înveșnicirea domnitorului Ștefan cel Mare. Cu dăruire și entuziasm, tinerii studenți au reușit să implice sau să aducă la manifestări pe mulți dintre intelectualii din provincie și din țară, de la Universitatea din Cernăuți, Mitropolia Bucovinei, Societatea Doamnele Române, Comisia Monumentelor Istorice, pe unii dintre membrii Casei Regale a României, reprezentanți ai Patriarhiei Române și de la universitățile din țară, de la Societatea Scriitorilor, de la Fundația Principele „Mircea", de la Garnizoana Rădăuți etc. Cu această ocazie, a fost dezvelit bustul lui Mihai Eminescu din incinta Mănăstirii Putna, sculptat de Oscar Han. Comitetul serbării (Tudosie Popescu, Orest Marcu, frații Cilievici, Dumitru Cudla, George Cârsteanu, Nicodim Ițcuș, Gheorghe Procopovici, Dumitru Șindilar, Ilie Vasilaș, Constantin T. Popescu, Aurel Olaru, Vasile Cojocar, Filip Popescu, Gheorghe Teleagă, Teoctist Galan, Artemisia Șindilar, Viorica Șindilar) a reușit desfășurarea, într-o atmosferă însuflețitoare, a unui ambițios program care a cuprins: dezvelirea bustului lui M. Eminescu, parastasul pentru pomenirea lui Ștefan cel Mare, masa festivă în curtea Mănăstirii Putna și proiecții cinematografice. Între oficialități, menționăm pe: A.S.R. Principesa Ileana, O. Goga – ministru de Interne, generalul Ludovic Mircescu – ministru de Război, Vasile Goldiș – ministrul Artelor, Dori Popovici – ministrul Bucovinei, Nechifor Crainic – secretar general al Artelor, Pamfil Șeicaru – președintele Sindicatului Ziariștilor[13] etc.

Autoritățile de la București, de la Cernăuți, cele județene și locale s-au străduit să dea serbării de la Putna grandoarea cuvenită unui astfel de moment. Au fost alături de studenți: Grigore Volcinschi – starețul Mănăstirii Putna, membru onorar al vechii „Arboroase", Comandor al Ordinului „Coroana României", Edgar Klaus – prefectul județului Rădăuți, Ion Pomohaci – pretorul Vicovelor, Leon Abager – preot, parohul comunei Putna, Comandor al Ordinului „Coroana Românei", Petre Teleagă – primarul orașului Rădăuți, Ilarion Firescu – director

[12] Arcadie Dugan-Opaiț, *Albumul mare al Societăților Academice „Arboroasa" și Junimea"*, I, ediție îngrijită de Marian Olaru și Arcadie M. Bodale, Suceava, Editura Universității, 2015.

[13] Pantelimon Socaciu, *op. cit*, p. 125.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

școlar la Putna, Dumitru Vișan – primarul comunei Putna[14]. În ziua comemorării, când totul era împodobit cu steaguri, panglici, covoare, cetină de brad, cu focuri aprinse pe dealuri și în sunetul buciumelor, vicepreședintele „Arboroasei", Pantelimon Socaciu îi întâmpină pe oaspeții sosiți cu trenul de la ora 11. „Impresionează frumusețea costumelor naționale, ținuta demnă a arcașilor, mulțimea călăreților, frăția dintre studenți, seninătatea mulțimii. Toate inimile bat la fel"[15] – scria Pantelimon Socaciu, și el participant la evenimente și membru de seamă al „Arboroasei".

La dezvelirea bustului lui Mihai Eminescu, din curtea Mănăstirii Putna, după oficierea serviciului divin de către părintele Grigore Volcinschi – egumenul mănăstirii, preoții Domițian Spânu, George Banilevici – paroh la Frătăuții Vechi, Erast Hostiuc – catihet la Liceul din Storojineț, Mihai Boca – diacon la Cernăuți și Modest Lucan – preot cooperator la Marginea, au ținut cuvântări Nechifor Crainic, dr. Domițian Spânu – primul președinte al „Arboroasei" după reînființarea ei, prof. dr. Maximilian Hacman – în numele Universității, Vasile Gheorghiu – în numele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Pamfil Șeicaru – în numele Uniunii Ziariștilor, prof. Lungulescu – în numele Casei Școalelor, prof. dr. Constantin Berariu – în numele scriitorilor bucovineni. La sfârșit, în numele studenților cernăuțeni a luat cuvântul Pantelimon Chirilă[16].

La aproape un secol de la evenimentele evocate și în lipsa unor documente sau a unor mărturii orale, e dificil să conturezi mai în detaliu personalitatea celui care a fost Pantelimon Chirilă. Oricum, în amintirea doamnei Oltea Iliuț, nepoata de frate a lui Pantelimon Chirilă, stăruia amintirea că unchiul său era un talent înnăscut, care s-a remarcat într-atât încât, se spunea în familie sau de către cunoscuți, că ar fi putut urma cu brio o carieră în lumea teatrului, la fel ca și Aurelian Chirilă. Evocând activitatea Cercului studențesc „Arboroasa", Pantelimon Socaciu, în capitolul *Programe artistice*, din lucrarea citată, arată faptul că reușita programelor culturale depindea de calitatea repertoriului, în care, în mod deosebit, alături de piesele corale, duete, solouri din creația unor compozitori celebri (Vidu, Muzicescu, Porumbescu, D. Kiriac, Tudor Flondor, Mandicevschi, Vorobchievici, Ivanovici, Beethoven, Strauss, Schubert, Smetana ș. a.), erau incluse comediile, cu mare trecere atât la sate cât și la orașe. Piesele jucate de studenți, în calitatea lor de actori amatori, erau semnate de Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Matei Millo, Ion Luca Caragiale, D. D. Pătrășcanu, Victor Eftimiu, Victor Ion Popa, Tudor Mușatescu, Zaharia Bârsan, George Ranetti, Brătescu-Voinești, Molière, Cehov, Gogol etc. Între actorii amatori îi aflăm pe Pantelimon Chirilă, Ilie Vasilaș,

[14] *Ibidem*, p. 128.

[15] *Ibidem*.

[16] O parte dintre cuvântările rostite cu ocazia dezvelirii bustului lui Mihai Eminescu pot fi consutate la Pantelimon Socaciu, *op. cit*., p. 132–140.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

Vasile Negru, Mauriciu Catană, Virginia Siretean, Artemizia Şindilar, Lazăr Cilievici, Livia Hreniuc, Constantin Gh. Popescu, Teodor Rusu, George Nimigean, Marta Serfas, Alexanda Traciuc, Eleonora Dubău-Rusu, Felicia Bădeliță (Ţigănescu), Nicolae Spânu, Filimon Cârdei ş.a. Referindu-se la Pantelimon Chirilă, acesta scria: „În interpretarea rolurilor de comedie, un talent deosebit l-a avut Pintea Chirilă. Interpretarea pe care avut-o Pantelimon Chirilă în rolul țăranului baron din comedia *Jeppe de munte* putea să rivalizeze cu a unui artist profesionist”[17]. În amintirile d-nei Oltea Iliuț a rămas ca deosebit un rol jucat de unchiul său împreună cu cea care avea să fie d-na Cudla, în piesa *Doctor fără voie*, de Molière. Din păcate, nu știm care au fost rolurile concrete ale celor doi protagoniști amintiți.

Pantelimon Chirilă a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți cu diplomă de licență, eliberată la 8 iulie 1926. A fost avocat stagiar, probabil de la absolvire și până în anul 1931 – conform declarației proprii din 6 decembrie 1951, dată în fața unui ofițer, în Colonia de Muncă Nr. 2, Poarta Albă, regiunea Constanța[18]. A devenit avocat definitiv la 27 martie 1931, după care părăsește Siretul și se stabilește la Rădăuți.

3. Avocatul Pantelimon Chirilă și activitatea sa politică în calitate de membru P.N.Ţ, până în anul 1944

Din documentele de arhivă pe care le-am consultat, aflăm că meritul pentru înființarea mișcării politice țărăniste pe teritoriul județului Rădăuți revine lui Ștefan Percec[19]. Acesta era de profesie învățător și, în anul 1914, l-a vizitat pe Ion

[17] *Ibidem*, p. 175.

[18] Declarația pe care a dat-o cu această ocazie, în fața ofițerului N. Ene, arată că l-a cunoscut Isidor Țurcanovici, de prin 1929, când era avocat stagiar la Siret. Atunci, Isidor Țurcanovici era profesor la Siret și soția sa Olga adminstra moșia Dubova, aflată în apropierea Siretului. Din aceeași declarație aflăm că Isidor Țurcanovici a fost socialist și că, din 1929, s-a înscris la P.N.Ţ., conf. mss. ACNSAS, aflat în posesia familiei, f. 223,

[19] Conform datelor înscrise în dosarul I. 113 328 de la ACNSAS, f. 25, Ștefan Percec era fiul lui Nicolae și al Varvarei Percec, s-a născut la 24 martie 1899, în comuna Crasna, județul Storojineț. A avut cinci copii, soția sa a fost Constanța (casnică) și a locuit în Rădăuți, pe Strada Ștefan cel Mare, Nr. 107, ulterior pe Strada Gheorghe Savin, Nr. 7. Și-a satisfăcut serviciul militar în armata austro-ungară, contigentul 1910 (sau 1911!), cu gradul de soldat T.R. În 1914, a făcut o vizită la Câmpulung Muscel, lui Ion Mihalache, fiind atras de curentul politic țărănist. În 1925, a luat ființă Organizația Partidului Țărănesc în Rădăuți, al cărei vicepreședinte a fost ales Ștefan Percec. În 1929, în urma unei reorganizări a P.N.Ţ., Organizația județeană Rădăuți, Ștefan Percec a fost ales președinte al acesteia. A fost deputat P.N.Ţ. de Rădăuți, în legislatura 1928–1931, și senator de Rădăuți, din 1932 și până în 1933. S-a bucurat de un deosebit prestigiu în județul Rădăuți, fiind și un bun orator. În timpul evenimentelor din martie-aprilie 1944, se refugiază la Lugoj și revine la Rădăuți, în 1945. A participat la reorganizarea Organizației județene Rădăuți. În 1946, a fost ales președinte de onoare al P.N.Ţ. Rădăuți și s-a implicat în mod deosebit în organizarea și susținerea campaniei electorale a acestui

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

Mihalache, la Muscel, acolo unde a luat ființă curentul politic țărănist în jurul publicației „Viața nouă", susținută de un grup de învățători. După 1918, legăturile lui Ştefan Percec cu Partidul Ţărnănesc au continuat și acesta a fost cel care i-a susținut, prin intermediul învățătorilor, pe candidații țărăniști în alegerile din 1919. Aflat într-o poziție bună în conducerea Asociației Învățătorilor, Ştefan Percec a putut determina creșterea Partidului Țărănesc în județul Rădăuți, astfel încât țărăniștii reprezentau majoritatea celor din conducerea Asociației Învățătorilor[20]. Organizația județeană Rădăuți a P.N.Ţ. a luat ființă în anul 1925 și Ştefan Percec a fost ales vicepreședinte al acesteia. În anul 1928, Ştefan Percec a fost ales deputat, împreună cu Pantelimon Chirilă, și senator, în același județ, în anul 1932. În anul 1929, Ştefan Percec a fost ales președinte al acestei organizații, funcție pe care a deținut-o până în anul 1938, iar Pantelimon Chirilă era secretar general al aceleiași organizații în 1935.

Pe fundalul afirmării impetuoase a P.N.Ţ. ca o forță politică însemnată, cu o importantă susținere populară, bănuim că Pantelimon Chirilă a intrat în rândurile acestui partid, tocmai în momentele când acesta făcea importante presiuni asupra factorilor de decizie din țară, pentru a se forma un guvern național-țărănist. Prima organizație țărănistă pe teritoriul Bucovinei a fost înființată la 10 iunie 1922, la Cernăuți, și îl avea în frunte pe Zaharia Zub. Pentru a marca acest început de drum în Bucovina, la eveniment au fost prezenți, alături de Ion Mihalache, N. Lupu, Virgil Madgearu, N. Costăchescu, I. Borcea[21] ș.a. De aici rezultă o mai mare implicare a lui Ion Mihalache, de la nivelul conducerii P.N.Ţ, în susținerea național-țărănismului în Bucovina și suportul moral de care acesta s-a bucurat în această provincie în perioada interbelică și după cel de al Doilea Război Mondial.

În anul 1927, elita politică a României a pierdut două personalități de seamă: la 20 iulie pe regele Ferdinand și, la 24 noiembrie, pe Ion I. C. Brătianu. Dacă suveranului i se reproșa faptul că fost o personalitate mai degrabă supusă voinței reginei Maria și anturajului acesteia, lui Ion I. C. Brătianu, apreciat drept „regele neîncoronat" al României, mai ales în urma crizei dinastice din 1925–1926, i se reproșa că a condus în mod prea ferm P.N.L., guvernele liberale și țara, după unirea din 1918. Aducerea la putere a guvernului condus de Vintilă Brătianu, la 24 noiembrie 1927, după moartea subită a lui Ion I. C Brătianu, a avut darul să

partid. Ştefan Percec a figurat pe locul al doilea pe lista de candidați ai P.N.Ţ. Rădăuți, la 19 noiembrie 1946, și a răspuns de secția electorală din Milișăuți în timpul acestor alegeri. În 1947, a fost încadrat în Ordinul 50 000 al M.A.I. și a fost închis la Gherla, unde a rămas până la sfârșitul anului. După revenirea din pușcărie, se retrage din viața politică. La 15 august 1952, a fost închis din nou, conform Ordinului 490 cabinet, și trimis la C.M. (Colonia de muncă!) timp de opt luni.

[20] *Ibidem*.

[21] Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 113.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

tensioneze și mai mult climatul politic din țară[22], P.N.Ţ. era hotărât mai mult ca oricând să folosească orice prilej pentru a ajunge la putere, inclusiv prin readucerea pe tronul României a lui Carol al II-lea. Liderii țărăniști – Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Gr. Iunian, Virgil Madgearu – credeau că principele moștenitor Carol era victima uneltirilor lui Ion I. C. Brătianu. De aceea, chiar și atunci când regele Ferdinand s-a opus, Iuliu Maniu a continuat să aibă legături cu Carol pentru a pregăti revenirea acestuia în țară, cu condiția să renunțe la Elena Lupescu[23]. Regența regală era văzută de către P.N.Ţ. ca o instituție care nu-și putea îndeplini atribuțiile constituționale, ba, mai mult, ea era un instrument în mâna liberalilor pentru a menține ordina politică existentă. În această direcție, era elocventă acțiunea lui Ion I. C. Brătianu, care, la 11 noiembrie 1927, a depus în Parlament un proiect de lege pentru completarea legii Mârzescu, din 1924. Prin acesta se incrimina actul de schimbare a ordinii monarhice, fapt care a dus la chemarea de către Maniu la „rezistență cetățenească".

Instaurarea guvernului Vintilă Brătianu era considerată de național-țărăniști ca o uzurpare, realizată în folosul liberalilor și nu al țării, și fusese făcută, potrivit liderilor național-țărăniști, prin mijloace „odioase". În aceste condiții, Iuliu Maniu, cu acordul lui Mihalache și Vaida-Voievod, a lansat o amplă campanie de răsturnare a guvernului susținută de publicații precum „Dimineața", „Adevărul", „Lupta", „Curentul", „Cuvântul"[24] ș.a. Încă din primele zile ale lui ianuarie 1928, au avut loc mai multe manifestații pentru a pune presiune pe regență, pentru ca aceasta să fie determinată să înlăture de la putere guvernul instaurat „fraudulos"[25]. Punctul culminant al acestor manifestări a fost atins la marea adunare de la 6 mai 1928, la Alba-Iulia, la care au participat peste 150 000 de oameni. Manifestări ample au fost organizate la Craiova, Brăila și Cernăuți. Amploarea acestora l-a impresionat și pe Iorga, speriat de „alura lor revoluționară" care „părea că amenință să dărâme și să ia cu dânsa orice", iar Maniu îi părea a fi un om de la 1848, care-i vedea pe liberali ca „prigonitori" ai națiunii române, întocmai ca ungurii de dinainte de 1918[26]. La Cernăuți, au avut loc mari manifestații țărăniste la Casa Germană, la Sala de Gimnastică și la Casa Muncitorilor, manifestații la care au luat parte peste 15 000 de bucovineni, evenimente prezentate în publicația „Dreptatea", din 29 februarie 1928. Între liderii țărăniști s-au aflat dr. Aurel Dobrescu, Virgil Potârcă, Pompiliu Ioniței, Policarp Bețianu, Constantin

[22] Ioan Scurtu, *Evoluția vieții politice în perioada noiembrie 1928 – noiembrie 1933*, în *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*. București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 264–269.

[23] Apostol Stan, *Iuliu Maniu – Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, Editura Saeculum I.O., 1997, p. 167.

[24] *Ibidem*, p. 172.

[25] *Ibidem*.

[26] *Ibidem*, p. 173.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

Krakalia și Pilizu-Micșunești. Într-o atmosferă de deosebită însuflețire, au cuvântat Ion Mihalache, Iuliu Maniu, Ștefan Ciceo-Pop și alți oameni politici din acel moment, precum George Grigorovici și Iacob Pistiner – reprezentanți ai social-democraților bucovineni, aflați, împreună cu național-țărăniștii, împotriva liberalilor și pentru aducerea unui nou guvern la cârma țării. Cu această ocazie, Ion Mihalache afirma: „Nu vreau să înlătur dictatura albă pentru dictatura roșie. Dictatura roșie n-o cunosc, dar de cea albă sunt sătul […]. Unii vor să guverneze cu sila! Vor să ne facă binele cu sila! Eu nu-i pot înțelege cum vor să ne facă binele cu sila! […] Suntem respectuoși față de dorința acestei țări. Poruncește țara să ne conducă liberalii? Atunci să ne conducă! Dar dacă țara nu poruncește astfel?" În același context, Ion Mihalache s-a pronunțat pentru „o politică cinstită și civilizată", țara să se „gospodărească singură" și minoritățile naționale „să simtă că sunt fiii aceleași țări"[27]. Iuliu Maniu, la sfârșitul uneia dintre cele trei întruni, afirma că „legile să le facă însăși voința populară – conform cu voința populară, legile să se respecte și să se facă dreptate socială, fără de care nu poate exista un popor civilizat". Pentru a ne bucura de sprijin și cinste din partea lumii civilizate, spunea Iuliu Maniu, trebuie să ocrotim ideile umaniste, să „facem posibilă convieţuirea pașnică a popoarelor dintre granițele noastre, fără deosebire de credință […], să avem o organizare solidă – administrativă, juridică și militară" și cerea minorităților din țară și străinătate „să nu judece poporul românesc după guvernarea de astăzi"[28]. George Grigorovici, aflat în acele momente în retragere din viața politică, pentru că era scârbit de „nebuniile celor din extrema stângă" și „de inconștiența burgheziei românești", deplângea situația în care se afla țara și pericolul la care era expusă aceasta. El afirma: „Sunt și azi la vechiul meu punct de vedere: nu pe calea revoluției, ci prin evoluție trebuie să cucerim binele. Într-o țară nepregătită, revoluția distruge. Ori noi nu voim să distrugem, înainte de a ști ce punem în loc"[29]. Referindu-se la formarea P.N.Ț., Grigorovici afirma că „Partidul Național din Ardeal s-a unit în chip ideal cu cel Țărănesc din Regat. Din contopirea lor s-a născut partidul care are menirea să deschidă calea. Astfel, toate zăgazurile ce stau în calea evoluției vor fi înlăturate și vom feri țara de orice zguduire revoluționară". Totodată, George Grigorovici afirma că Hotărârea (*Rezoluția Marii Adunări Naționale*, n.n. – M. O.) de la Alba-Iulia ar putea „servi în viitor ca bază a unui guvern care să ducă țara la fericire"[30].

În presa vremii, în logica evenimentelor ce „trebuiau" să ducă la răsturnarea guvernului liberal, dar, mai ales, în „Dreptatea", găsim numeroase articole critice la adresa acestuia, articole care reflectă și situația din Bucovina. Între acestea,

[27] *Ibidem*.
[28] *Întrunirea de la Cernăuți*, în „Dreptatea", București, anul II, nr. 112, 1928, p. 1.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

amintim articolele care prezintă situația „dezastruoasă” de la Banca Rădăuților, în al cărei comitet de conducere se aflau oamenii lui Ion Nistor, precum Vespasian Reuț – preot paroh în Rădăuți, delegatul Arhidiecezei Bucovinei în Congresul Central Bisericesc, și Ștefan Volcinschi – directorul Liceului de Fete din localitate, acuzați de afaceri necurate cu credite neacoperite de garanțiile necesare și cu lemne de la Fondul Religionar Ortodox, în fruntea căruia se afla un om „de al lor”[31] – referire la mitropolitul Nectarie Cotlarciuc, învestit în acesta înaltă demnitate clericală la începutul lui noiembrie 1924. În numărul 253, din august 1928, al ziarului „Dreptatea”, găsim un amplu rechizitoriu la adresa guvernului liberal și a lui Ion Nistor, într-un articol semnat de Pompiliu Ioniţescu, deputatul de Rădăuți. Acesta aduce grave acuzații lui Ion Nistor și membrilor consiliului de administrație al Societății „Anchauch”, care se pregăteau să încheie noi contracte, pe zece ani, pentru exploatarea lemnului din parchetele Fondului Religionar Ortodox: „«Anchauch» și Nistor își închipuie că mai sunt stăpânii Bucovinei, că pot face ce vor, că pot profita oricât vor de avutul ei”. Autorul articolului arăta că aceste lucruri nu se puteau repeta, pentru că „există o altă conștiință publică acum și că jaful nu mai poate fi tolerat”[32]. În aceeași logică, se înscrie și articolul *Jaful în pădurile Fondului Religionar Ortodox din Bucovina*, cu subtitlul *Județul Rădăuți, teren de operații al sindicatului de afaceri Chaim Mechel-Nistor et Comp*. Din acest articol aflăm despre Cahim Mechel că a fost servitor de hotel și a ajuns furnizor al armatei austriece și apropiat al col. Fischer. Ajuns președinte al comunității israelite din Rădăuți, Mechel a fost favorizat de liberali și a speculat interesele Fondului Religionar Ortodox în favoarea Cooperativei „Codrul” din Rădăuți. În conducerea Societății „Codrul” se aflau preotul Reuț, profesorul Volcinschi și Braha, toți „corifei liberali” din consiliul de administrație al amintitei societăți. Aceștia, sprijiniți de prefectul Băncescu, au înlesnit lui Chaim Mechel un câștig de 3 000 000 lei prin cedarea a 30 000 m^3 – „întrucât, din ordinul d-lui Nistor și [a] I.P.S.S. Mitropolitul, s-au dat aceste lemne cu condițiunea expresă ca (sic!) Cooperativa «Codrul» să dea acest material numai lui Chaim Mechel, cu un câștig de numai 20 de lei”[33], în caz contrar se contramanda această vânzare. În același timp, au fost refuzate ofertele de la alte firme, cu 100 de lei câștig la metrul cub. Lăudându-se cu protecția „mărimilor” vremii, Chaim Mechel avea în desfășurare o altă afacere cu lemn, de 25 000 de m^3, fiind, împreună cu Abraham Usher, Marcus Singer și Mendel Bitter din Rădăuți, cu dosare de anchetă la judecătorul de instrucție din Rădăuți, pentru „jafuri de sute de milioane din

[31] *Din matrapazlâcurile Băncii Rădăuților*, în „Dreptatea”, anul II, nr. 238, 1928.

[32] Pompiliu Ioaniţescu, *Liberalii și Fondul Religionar Bucovinean*, în „Dreptatea”, anul II, nr. 253, 1928.

[33] *Jaful în pădurile Fondului Religionar Ortodox din Bucovina*, în „Dreptatea”, anul II, nr. 263, 1928.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

pădurile Fondului", la Ocolul Silvic Marginea[34]. Același Chaim Mechel, cu „protecția" lui I. G. Duca și a lui Argetoianu, ar fi obținut monopolul distribuirii sării de Cacica în județ.

Așa după cum rezultă din declarația lui Pantelimon Chirilă, dată la 8 ianuarie 1951, în ziua în care fusese arestat la București, acesta s-a înscris în organizația județeană Rădăuți a P.N.Ț. în anul 1927[35], pe vremea când și-a început activitatea de avocat stagiar la Siret. În această perioadă, i-a cunoscut pe mulți dintre cei care l-au găzduit la București, în anii 1947–1949, când se ascundea de forțele de represiune ale regimului comunist din România. Între aceștia, pe Isidor Ţurcanovici, profesor în Siret, de orientare socialistă, care, ulterior, a intrat în P.N.Ț., a cărui soție Olga conducea moșia Dubova, din apropierea acelui oraș.

În județul Rădăuți, organizația locală a P.N.Ț., impulsionată fiind de evenimentele din țară – între altele de comemorarea lui Ion Rațiu, la 19 august 1928, la Turda, Sibiu și Cluj –, s-a preocupat de organizarea unei adevărate campanii de susținere a obiectivelor partidului la nivelul județului, în lunile iulie și august ale aceluiași an. Aceasta s-a desfășurat sub forma unor întruniri locale la care au fost aleși delegații pentru Marea Adunare Națională, ce urma să se desfășoare în septembrie 1928, la București. Caracteristica generală a acestor întruniri a fost aceea că „pretutindeni, atât plugarii cât și intelectualii, au dovedit o deosebită simpatie și încredere în acțiunea Partidului Național-Țărănesc"[36]. Autorul articolului, care semnează „Piforad", relatează că peste tot participanții arătau că „agenții" P.N.L. erau autoritățile locale, de aceea „e foarte natural deci ca în fața unor astfel de împrejurări grele întreaga țărănime, toți comercianții și industriașii, toți muncitorii și intelectualii orașelor […] să-și îndrepte nădejdea și încrederea lor spre programul și viitorul Partidului Național Țărănesc"[37]. Întruniri ale național-țărăniștilor au avut loc la Siret, Volcineț, Baineț, Vicovu de Sus, Bălcăuți, Volovăț, Horodnic și Satu Mare. Cu această ocazie, s-a putut constata susținerea de care se bucurau Iuliu Maniu și Ion Mihalache, precum și faptul că mulți liberali se înscriau în P.N.Ț. Manifestările amintite s-au încheiat cu moțiuni de încredere față de conducerea partidului. Din varii motive, nu același succes l-au avut național-țărăniștii la Seletin și Putila. De fapt, în ciuda valului general de simpatie capitalizat de P.N.Ț. în acele momente, acesta se confrunta cu numeroase fenomene ce țineau de afluența takiștilor, averescanilor și a naționalilor, fapt ce afecta, la nivelul conducerilor locale, activitatea politică a acestei formațiuni. Ba chiar și la nivelul conducerii centrale erau evidente unele nemulțumiri, mai ales

[34] *Ibidem*.

[35] *Declarația* din 8 ianuarie 1951, f. 34, mss. în posesia familiei, din Arhiva CNSAS.

[36] *Campania național-țărănistă din jud[ețul] Rădăuți – Bucovina*, în „Dreptatea", anul II, nr. 257, 1928.

[37] *Ibidem*.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

cele ale „vechilor” țărăniști față de noii veniți, precum și cele legate de „abandonarea” doctrinei țărăniste, neasumată deplin de cei nou intrați în P.N.Ţ[38]. Acest fapt a generat numeroase frământări locale, care au afectat și activitatea organizației județene din Rădăuți.

Guvernul condus de Iuliu Maniu a depus jurământul la 10 noiembrie, zi în care a fost dizolvat Parlamentul și a fost anunțată organizarea unor noi alegeri pentru Camera Deputaților (la 12 decembrie 1928) și Senat (15–19 decembrie 1928). Alegerile din 1928, considerate ca fiind cele mai democratice din întreaga istorie a României[39], au adus victoria așteptată a Partidului Național Țărănesc, care a obținut 77,76 % din voturi și 348 de mandate de deputat în camera inferioară a Parlamentului României. Pe locul următor, la distanță foarte mare, s-a aflat P.N.L., cu 6,55 % din voturi și 13 mandate, urmat de Partidul Maghiar cu același număr de mandate, Partidul Țărănesc – Lupu cu 5 mandate și cartelul electoral format din Partidul Poporului și Partidul Național cu 5 mandate[40]. Victoria țărăniștilor în alegeri se explică, pe lângă valul de simpatie de care a beneficiat partidul, și prin măsurile luate de Iuliu Maniu. Acesta a numit prefecți din rândurile liderilor județeni ai P.N.Ţ., a înlocuit multe dintre consiliile locale cu organisme interimare, formate din susținătorii P.N.Ţ. și, mai ales, a desființat cenzura și a limitat amestecul administrațiilor locale în alegeri.

Victoria în alegeri a P.N.Ţ. a fost întâmpiantă cu entuziasm de mase și de presa independentă sau apropiată P.N.Ţ. Opinia publică a primit cu satisfacție „victoria democrației” și se afirma că alegerile respective marcau o „schimbare epocală” ce avusese loc în România, care permitea „refacerea din temelii a vieții noastre de stat”[41]. În multe localități din țară au avut loc mari manifestații de bucurie, în unele localități locuitorii l-au înlăturat pe primar și i-au alungat pe consilierii aleși (Spanțov, jud. Ilfov), au ocupat primăria (Pașcani), au venit în capitala județului și au distrus registrele cu impozite (Trăznea, jud. Sălaj) sau au spart geamurile unor case ale demnitarilor liberali (Rădăuți)[42]. Ţărăniştii victorioși în alegeri sperau să înfăţuiască un amplu program de reforme care să schimbe substanțial modul în care era condusă țara, în comparație cu guvernările precedente. Programatic, național-țărăniștii doreau descentralizarea țării, lărgirea drepturilor civile și politice ale cetățenilor, chiar acordarea dreptului de vot pentru

[38] Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 131.

[39] Keith Hitchins, *România, 1866-1947*, ediția a II-a, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Humanitas, 1998, p. 408.

[40] Apud Ioan Scurtu, *Evoluția vieții politice în perioada noiembrie 1928 – noiembrie 1933*, în *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coord. Ioan Scurtu, dr. Petre Otu, București, Eitura Enciclopedică, 2003, p. 273.

[41] *Ibidem*, p. 272.

[42] *Ibidem*.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

alegerile locale pentru femei, voiau o administrație mai eficientă[43], drepturi și libertăți mai largi pentru minoritățile naționale și un program economic mai apropiat de aspirațiiile celor mulți, în mod special ale țărănimii, care susținuse masiv venirea lor la putere, și încurajarea inițiativelor care valorificau potențialul agricol al țării. Acest amplu program politic a fost urmat de o serie de legi cu caracter reformator precum: *Legea pentru reorganizarea administrativă*, din 3 august 1929 (viu contestată de opoziție și considerată de unii istorici că a dus la creșterea aparatului administrativ), legea pentru reorganizarea jandarmeriei din martie 1929 – apreciată ca fiind una ce asigura o „mai bună pregătire profesională a jandarmilor" și înlăturarea diletantismului[44] –, *Legea de reorganizare a poliției*, din iulie 1929 (care împărțea poliția pe categorii: administrativă, judiciară, siguranță) și legile care prevedeau amnistia și grațierea unor infracțiuni cu caracter militar, *Legea pentru organizarea armatei*, din mai 1930, ce a avut ca scop perfecționarea pregătirii militare ce trebuia să fie în acord cu schimbările produse în arta militară etc. În acest context, Ion Mihalache, care deținea portofoliul Agriculturii și Domeniilor, numit de țărani ministrul „pământului și al dreptății țărănești"[45], a fost preocupat de împlinirea unui amplu program de măsuri legislative în acest domeniu. Toate acestea au avut loc într-un climat economic și social puțin favorabil, generat de criza economică internațională care a afectat și România – fapt care a dus la grave conflicte sociale, precum greva de la Lupeni din 1929 –, precum și disputele politice pentru aducerea lui Carol pe tronul României.

Politica economică a guvernelor P.N.Ț., din perioada 1928–1931, avea la bază teoria „porților deschise". În spiritul acesteia, a fost obținut un împrumut extern care a dus la stabilizarea monetară și înlăturarea inflației care afectase leul după Primul Război Mondial, au fost reorganizate regiile autonome și s-au înființat altele noi, a fost modificată legea minelor prin eliminarea restricțiilor impuse de liberali, a fost adoptat un nou tarif vamal, au fost concesionate unele bunuri și activități ale statului, fapt care a dus la instiurea unui control străin asupra finanțelor țării, iar „legea Mihalache" a dat posiblitatea vânzării pământurilor obținute prin reforma agrară din anii 1918–1921, fapt care a dus la schimbarea structurii proprietății agrare în România[46].

[43] Legea cu privire la descentralizarea administrativă, adoptată în anul 1929, a pus pus în practică o parțială descentralizare. Cu mijloace financiare insuficiente și o birocrație complicată, legea național-țărăniștilor nu a avut rezultatele scontate. În anul 1933, când au revenit la putere, liberalii au adoptat propria lege, care a limitat sever autonomia locală, dreptul de decizie revenind autorităților centrale, iar, după instaurarea regimului de autoritate al regelui Carol al II-lea, a întărit procesul de centralizare. Pentru detalii, vezi Keith Hitchins, *România, 1866–1947*, ediția a II-a, București, Humanitas, 1996, p. 377–378.

[44] Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 274.

[45] Apostol Stan, *op. cit.*, p. 139.

[46] Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 276.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

Pe acest fundal, consemnăm, doar lapidar, faptul că revenirea principelui Carol în țară și înfăptuirea restaurației a avut drept consecință directă fragmentarea unora dintre partidele politice, inclusiv a P.N.Ț. În interiorul acestuia s-au aflat importanți lideri care vedeau în restaurație o șansă politică pe care doreau să o valorifice în interes propriu, în ciuda pilduitoarei ținute politice a lui Iuliu Maniu. Acest fapt a fost dovedit și în chestiunea revenirii în țară a Elenei Lupescu, în august 1930. Atunci, președintele P.N.Ț. s-a prezentat în audiență și i-a reproșat lui Carol că nu-și respectase cuvântul față de Iuliu Maniu, dat în iunie 1930, în chestiunea revenirii „Duduii" și a refacerii căsătoriei cu regina Elena. Toate acestea și refuzul regelui de a-l demite pe Manoilescu, care o adusese pe Elena Lupescu în țară, l-au determinat pe Maniu să-și prezinte demisia, neacceptată de Carol al II-lea. Atunci, Iuliu Maniu a afirmat că regele era predispus „a domni absolutist"[47].

Nu avem documente care să ne arate poziția lui Pantelimon Chirilă față de chestiunile arătate mai sus, dar, ca deputat de Rădăuți, Pantelimon Chirilă exprima în Parlamentul României crezul său poltitc și țelul venirii P.N.Ț. la putere: „Domnule Președinte, d-lor deputați, Partidul Național-Țărănesc a ajuns la cârma țării prin încrederea poporului, poporul așteaptă de la guvernul acestui partid îndreptarea tuturor relelor și tuturor nedreptăților săvârșite de guvernele anterioare. Unul dintre aceste rele e stoarcerea țăranului de către băncile și bancherii liberali, prin o nesuportabilă și criminală camătă"[48]. Pantelimon Chirilă considera că reforma agrară din anii 1918–1921 nu își mai arăta roadele din cauza cametei și, prin aceasta, situația țăranilor tindea să devină la fel de rea ca înainte de Primul Război Mondial: „Până la venirea Partidului Național-Țărănesc la putere i s-au oferit țăranului credite destul de mari și, împins pe de o parte de nevoia de a-și procura, pentru lucrarea pământului, uneltele necesare, vite și sămânță. Iar pe de altă parte în speranța că pământul bine lucrat îi va produce atât cât să poată face față obligațiunilor cambiale, dar mai mult tentat fiind de promisiunea din toate părțile că această camătă va scădea, țăranul s-a îndatorat, ajungând într-o situație de nedescris. Aceasta a fost situația până în 1928.

Ce se întâmplă din toate acestea? Toate băncile, toți samsarii și toate lichelele, a căror culoare politică este bine cunoscută, au început goana năprasnică pentru încasarea acestor credite, storcându-l prin camătă, astăzi doresc să-l readucă la starea în care a fost înainte de război. Nu numai că încasează 36 la sută chiar și 40 la sută, afară de comisioane și altele, dar acum ei cer achitarea întregii datorii mărită cu procente la procente. [...] Astăzi starea e bine definită. Nici recolta îmbelșugată care se întrevede, nici toate îmbunătățirile pe care guvernul le anunță, nu pot schimba nădejdea țărănimii. Această stoarcere a țăranului are ca efect și o

[47] *Ibidem*, p. 289.
[48] „Monitorul oficial", nr. 59, 26 august 1930, p. 2 863.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

continuă scădere la încasarea impozitului. Oricâte legi de premiere și încurajare ați face pentru agenții și perceptorii fiscali, ele nu vor avea niciun efect, pentru că de la cel ce nu are nici Dumnezeu nu poate lua nimic, iar băncile și toți samsarii liberali vor fi totdeauna mai harnici în a executa pe datornici decât statul pe contribuabili. În fața acestei situații, care, dacă ar mai dăinui încă o vreme, atât împroprietărirea cât și mica proprietate vor rămâne numai o amintire istorică"[49]. Pe aceeași temă, deputatul Pantelimon Chirilă a mai intervenit în ședința Camerei la 20 februarie și la 11 mai 1931.

După anul 1931, activitatea lui Pantelimon Chirilă se desfășoară mai ales la nivelul județului și al orașului Rădăuți, unde activitatea sa profesională i-a ocupat majoritatea timpului. Că este așa, ne-o dovedește faptul că, la alegerile din 1932, nu îl regăsim pe listele candidaților P.N.Ţ. După ce a îndeplinit cu succes cerințele stagiaturii, aflăm că s-a stabilit la Rădăuți, pe Strada Colonel Gheorghiu, la familia Dolinschi, unde a stat în gazdă, până la costruirea propriei locuințe. În această perioadă, a cunoscut-o pe domnișoara Victoria Dumitrescu, din Oltenița, de profesie învățătoare, cu care poartă o intensă corespondență. Scrisorile lui Pantelimon Chirilă aflate în păstrarea fiicei lor, Fulga Pușcașu, acum domiciliată la Brașov, ne oferă câteva informații despre perioada aceasta. În scrisoarea din 10 iunie 1935, Pantelimon Chirilă îi scrie lui Viky – cum o numeau cunoscuții pe Victoria Dumitrescu, cea care avea să-i fie soție –, că alegerea în barou „a reușit așa cum am vorbit"[50], aceasta înseamnă că, urmându-și preocupările profesionale firești, Pantelimon Chirilă a fost ales în Baroul Avocaților din Rădăuți. Din corespondența din iunie și iulie 1935, rezultă că legăturile cu domnișoara Victoria Dumitrescu mergeau spre căsătorie. „Oferte" în acest sens veneau de la doamna Dolinschi[51], care intermedia o legătură de acest gen pentru d-na Menczer. Pantelimon Chirilă refuză o astfel de întâlnire, sub pretextul că era foarte obosit după ce participase, la București, la o sesiune a Curții cu juri[52], și că ar fi fost nevoit să meargă la Tereblecea, la părinți. Mărturisirea aceasta a determinat reacția de răspuns a domnișoarei Victoria Dumitrescu, care, probabil, i-a replicat în legătură cu situația invocată mai sus. Dar aceasta prilejuiește o afirmație care-l definește pe Pantelimon Chirilă: „Prin urmare, de ce atâta grijă, de ce [atâtea] reproșuri. Trecutul s-a încheiat, prezentul își afirmă ținuta, iar viitorul ni-l

[49] *Ibidem*, p. 2 863–2 864.

[50] Scrisoarea din 10.06.1935, mss. Toate scrisorile pe care le valorificăm în prezentul studiu sunt scrise de Pantelimon Chirilă și adresate soției sale Victoria. Acestea se află în arhiva personală a d-nei Fulga Pușcașu, fiica lor.

[51] Din interviul de istorie orală luat doamnei Oltea Iliuț, la 9.08.2017, rezultă că în familia Dolinschi erau trei fete: Irma, Vera și Milusia.

[52] În perioda domniei lui Carol al II-lea, a fost adoptat modelul anglo-saxon de justiție, cel al curții cu juri, care a funcționat pentru cazurile de omor, calomnie prin presă ș.a. Cf. http://legeaz.net/dictionar-juridic/jurati-curtea-de-juri, accesat la 24.06.2017.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

făurim!”[53] Din aceeași scrisoare, aflăm că mama sa, Victoria Chirilă, s-a aflat în mai multe rânduri la Rădăuți și pe perioade mai lungi, pentru a-l ajuta în treburile gospodăriei. În aceeași ordine de idei, din scrisoarea 21 iunie 1935, Pantelimon Chirilă scria aceleiași destinatare: „Să vezi ce băiat de treabă m-am făcut de când am venit de la București, n-am fost nici la cinema. Doamna Menczer îmi cere adresa ta, ca să-ți ceară învoire ca să merg măcar la casino”[54]. Din aceste informații, dincolo de chestiunile ce priveau previzibila căsătorie cu Victoria Dumitrescu, desprindem ideea că elita rădăuțeană la vremea respectivă, din care făcea parte Pantelimon Chirilă, frecventa cinemaul din localitate și casinoul. În acest caz, este vorba de cazinoul din Vatra Dornei, care se afla cel mai aproape de Rădăuți. La vremea respectivă, Vatra Dornei era, mai mult decât acum, locul de loisir pentru elita bucovineană și din România, cu un prestigiu deosebit ce venea încă din perioada stăpânirii austriece.

Din scrisoarea expediată la 1 iulie 1935 domnișoarei Victoria Dumitrescu, aflăm că aceasta urma să se mute la Rădăuți și că Pantelimon Chirilă participa cu regularitate la concursurile hipice ce se desfășurau la Hipodromul din Rădăuți. Această pasiune l-a adus în fruntea unei asociații hipice, ca președinte, și la achiziționarea unor cai de rasă[55].

Activitatea politică a lui Pantelimon Cirilă, acum în calitatea de secretar general al Organizației județene Rădăuți a P.N.Ț., cum aflăm din scrisoarea citată mai sus, îi lua destul timp și, cu toate acestea, implicarea sa era exemplară. Că este așa, ne-o confirmă următoarele rânduri, din același document: „Am fost ieri la o mare manifestare politică la Siret. Am fost primiți cu călăreți și muzică, pâine și sare – apoi defilare. Am vorbit într-o grădină pe deal. Era aproape romantic. Mi-am pus tot sufletul și toată energia în cuvântare. Am emoționat și însuflețit mulțimea, dar am rămas și eu transpirat, ud peste și răgușit complet după asta. Vorbesc acum mai mult prin semne. Se vede că nu mi-a priit aerul de afară și nici

[53] Scrisoarea din 10.06.1935,mss.

[54] *Ibidem*, scrisoarea din 21.06.1935.

[55] Herghelia din Rădăuți a luat ființă în anul 1792, când Centrul de remontă de la Vășcăuți a fost mutat la Rădăuți, pe locul unde fusese sediul episcopei, lângă ctitoria lui Bogdan I. Dezvoltarea ulterioară a Hergheliei din Rădăuți a însemnat constituirea a 15 secții, în care se aflau mii de capete de cabaline, pentru a căror întreținere au fost exploatate suprafețe întinse de teren arabil, fânețe, pășuni naturale și păduri, Rădăuții fiind doar locul unde se afla sediul acestei intituții. Cu toate vicisitudinele secolului al XX-lea, Herghelia din Rădăuți a continuat preocupările pentru creșterea cailor de rasă până în zilele noastre, deși în perioada de după al Doilea Război Mondial situația generală a României și modelul sovietic de economie au avut repercusiuni și asupra acesteia. O istorie a acestei instituții a fost scrisă de Gheorghe Schipor, cu titlul *Hergelia din Rădăuți sub două stăpâniri*, Suceava, Editura Cygnus, 2007.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

n-am putut să-mi dau seama de puterea vocii mele afară, așa că am strigat mult și tare”[56].

În vara anului 1935, s-a căsătorit cu Victoria Dumitrescu, fiica lui Ioan și a Ecaterinei Dumitrescu, născută la 25 septembrie 1903, în Oltenița. Tatăl acesteia a fost agricultor și mic comerciant („misit de cereale”), iar mama casnică. Aveau trei hectare de pământ. Până la căsătorie, Victoria Dumitrescu a urmat școala primară în localitatea natală. În anul 1915, a intrat la Şcoala Normală „Elena Doamna” din București și a urmat cursurile acesteia până în anul 1916, când, datorită războiului, a întrerupt școala. A reluat cursurile Școlii Normale în anul 1917 și le-a absolvit în anul 1922. A funcționat la Oltenița ca învățătoare timp de cinci ani. Apoi, timp de doi ani, a fost învățătoare la Predeal, până în anul 1929, după care a fost transferată la Școala de Aplicație a Școlii Normale din Cluj. Pentru un an de zile, a fost numită învățătoare gr. I, la Școla Primară din Mediaș, județul Târnava Mare. Din 1931 și până în 1932, a revenit la Cluj, după care a fost transferată la București, până în anul 1935, când s-a căsătorit cu avocatul Pintea Chirilă[57] și a funcționat ca învățătoare la Rădăuți, la Școala Primară de Băieți Nr. 1 și la Școala Primară de Fete Nr. 3, până în 1940. A fost detașată și la Școala Primară Dornești, între 15 ianuarie și 13 octombrie 1941.

La 29 iulie 1936, Pantelimon Chirilă a cumpărat o bucată de pământ de la Constantin și Maria Marchedan, proprietarii a câte o jumătate din corpul tabular cadastral fascicola nr. 7 453, a comunei Rădăuți, unde avea să își ridice o casă, în anii 1938–1939, pe care familia lui Pantelimon Chirilă a fost nevoită să o părăsească în august 1948, sub amenințarea reprezentantului P.M.R. Rădăuți și care superviza „predrea-primirea”. Din procesul-verbal de inventariere a casei construite de familia lui Pantelimon Chirilă, rezultă că, la data evacuării forțate, aceasta încă nu avea terminate finisajul interior și toate dependințele. Ulterior, prin Decretul 92, din 1950, casa a fost naționalizată de statul comunist, ca fiind „casa unui exploatator”.

În paralel cu construirea casei, Pantelimon Chirilă era preocupat de sporirea veniturilor familiei. Pentru aceasta, a adăugat dependințe gospodăriei, a cumpărat caii cu care participa la concursurile hipice ale vremii, cultiva, împreună cu fratele soției sale, cereale la Dornești. Cât timp soția sa era la București, în lunile de vară ale anilor 1938–1940, pentru a participa la conferințe şi la cursuri legate de

[56] Scrisoarea din 1.07.2017, mss.

[57] În familia lui Ion Dumitrescu și a Ecaterinei s-au născut nouă copii, dar au rămas în viață doar patru: Georghe Dumitrescu, de profesie contabil la ferma de stat din Izvin, județul Timiș-Torontal, care avea 55 de ani la data declarației Victoriei – sora sa, Elisabeta care era casnică și divorțată, de 64 de ani, în 1950, și care locuia la Botoșani, și Maria Ivașcu, văduvă, de 57 de ani, mama lui Alexandrina Brașoveanu. Cf. declarației Victoriei Dumitrescu-Chirilă, din 28 decembrie 1950, dată în fața locotenentului major de Securitate Radu Dumitru, mss din Arhiva CNSAS aflat în posesia familiei, f. 109.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

profesia de învățătoare sau în vreo stațiune balneo-climatericǎ pentru tratament (la Bazna), Pintea – cum era cunoscut în urbea Rădăuțiului Pantelimon Chirilă –, se ocupa de toate treburile casei. Pentru a ilustra cele de mai dinainte, iată un fragment din scrisoarea datată 23 iunie 1938, în care, cu un soi de autoironie, scria: „Distrează-te Chirilă, dar stai cu casa, fă gospodărie, ține-te de avocatură, fă agricultură, udă pomii, strânge flori de tei, caută de hrana servitorului (care se numea Larion, n. n. – M. O.), dar distrează-te, frate! Ei, așa îndemn înțeleg și eu – mărinimia e mărinimie – și cine mai zice că femeile sunt altfel?" În același document, o anunța pe d-na Victoria Chirilă că se pregătea de participarea la un concurs hipic, unde era organizator, că avea multe premii și puțini competitori. Tot de acolo aflăm că la concursul amintit urma să se facă și o „repriză a ofițerilor, cu obstacole"[58]. În următoarea scrisoare, cea din 29 iunie 1938, Pantelimon Chirilă îi scria soției că „alergările au decurs în mod norocos, fără stâlceli, fără căderi, rămânând decepționat numai Larionescu[59], care, prin surprindere, a adus și el trei gloabe, atât de slabe și atât de urâte, că și coada le era prea grea, nu încă [și] călăreț și fugă. Bineînțeles că a rămas în fruntea cozii și n-a putut lua nici măcar un premiu de încurajare"[60]. În același timp, echipa lui Pantelimon Chirilă a luat mai multe premii. Inginerul Ion Larionescu a împărtășit alături de Pantelimon Chirilă aceleași idealuri politce și au fost împreună în Organizația P.N.Ț. Rădăuți, în timpul evenimentelor politice legate de alegerile din 19 noiembrie 1946 și după aceea, până ce partidul lor a fost scos în afara legii, după înscenarea de la Tămădău.

În condițiile triste ale declanșării celui de al Doilea Război Mondial, Pantelimon Chirilă încă se bucura împreună cu familia sa, acum cu două fete (Fulga și Sanda), de ultimele zile de pace. La 15 mai 1940, îi scria soției, care se afla la București: „Luna aceasta să fie a ta – ai teatru, concerte, conferințe, nu te gândi decât cu drag acasă, dar fără nicio grijă. Câtă vreme n-am ordin de chemare, nu e nimic. Deci, fii liniștită și vezi-ți de tine și de al tău. Ce zici cu războiul ăsta?

[58] Scrisoarea din 23.06.1938, mss.

[59] Ion Larionescu – s-a născut în anul 1885, la Rădăuți, a urmat cursurile Școlii Medii de Agricultură din Cernăuți (1900–1905), cele ale Școlii de Război din Viena (1905–1907), ale Academiei Agricole din Viena în anul 1910 și Institutul de Herghelie și Echitație „Bruc Holciu" din Viena (1912). A fost avansat la gradul de căpitan în armata austro-ungară în anul 1917. A intervenit pe lângă Consiliul Național Român din Viena pentru repatrierea Hergheliei Rădăuți, evacuată în 1914, fapt care a făcut ca, în 1919, să fie delegat de Consiliul Național Român din Viena să reprezinte interesele Bucovinei privind repatrierea cabalinelor de la Hergehlia Rădăuți, aflate pe teritoriul Austriei. A reușit să repatrieze la Rădăuți un număr de aproximativ 150 de cai de rasă, posibil în două transporturi. A fost director al Hergheliei din Rădăuți (13 august 1919 – 17 aprilie 1924), apoi redactor la „Gazeta agricultorilor" din județul Rădăuți, președinte al Sindicatului pentru Prăsila de Cai din Rădăuți (1922–1936) și a deținut și funcția președinte al Camerei Agricole Rădăuți, începând cu anul 1929. În perioada interbelică și după război, s-a remarcat ca membru al P.N.Ț. – gruparea Lupu și al grupării Anton Alexandrescu, cf. Gheorghe Schipor, *op.cit*., p. 145–156.

[60] Scrisoarea din 29.06.1938, mss.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

Şti[u] Bucureştii mai mult ca noi?". În condițiile disoluției regimului carlist, într-un moment de căutare a unor noi aliați politici pentru Carol al II-lea, Pantelimon Chirilă îi scria soției: „După vreo doi ani și jumătate am vorbit astăzi într-o adunare politică. Mi se părea că nu voi mai fi în stare să pot totul exterioriza, așa cum aș fi voit. Dar a mers de minune. Să știi că am lucrat două zile, vineri și sâmbătă, cu Vișan[61] și ceilalți secretari, la întocmirea tuturor organelor de conducere. Eu am rămas cu secretariatul pe județ, la agricultură"[62]. Se întâmplau toate acestea într-o perioadă de relativă relaxare a regimului politic, atunci când Carol al II-lea își căuta noi aliați, timp în care, pentru două luni, în urma unor repetate stăruințe ale lui Carol al II-lea, Ion Mihalache acceptase să fie numit consilier regal, funcție pe care a deținut-o până la 26 iunie 1940[63].

La 23 mai 1940, la o zi după cădrea Parisului, care era ocupat de trupele celui de al III-lea Reich, Pantelimon Chirilă îi scria soției: „Pe aici [este] o nervozitate de nedescris. Amărăciune, nesiguranță și apatie în sufletul fiecăruia". Din aceeași scrisoare aflăm și că Pantelimon Chirilă urma să reducă „rația la mânze" şi că „o parte de herghelie se evacuează"[64]. În ultima misivă a lui Pantelimon către Victoria Chirilă, de dinainte de război, acesta arăta că încă nu fusese mobilizat[65] și, deși evenimentele politice și militare din Europa erau grave, natura și viața își urmau cursul: „E atâta soare afară și atâta miros de pământ, iarbă și adevărată primăvară, încât nervii se deschid complet, sufletele se liniștesc, iar rațiunea judecă cu mai mult optimism și îndepărtează posibilitatea unui război. Și eu sunt pradă acestei zile frumoase cu întregul ei cortegiu de efecte binefăcătoare".

[61] Ilie Vișan (2.09.1896 – 11.08.1977) s-a născut la Putna și a făcut studiile primare în satul natal, apoi a urmat Gimnaziul Superior Greco-Oriental din Suceava, a susținut examenul de maturitate la Viena, în 1916. A participat la Primul Război Mondial și, după 1918, a urmat Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași (1919–1923). A fost profesor la Liceul de Fete din Rădăuți, în 1923 și 1924, și la Liceul de Băieți, din 1924. A fost îndrumătorul elevilor care au publicat revista „Muguri". Între anii 1937 și 1938, respectiv 1945 și 1947, a fost direactorul Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi". Între anii 1939 și 1940 a îndeplinit funcția de inspector al regiunii școlare Cernăuți (1940–1944). A funcționat ca profesor la Școala Zootehnică din Rădăuți, între 1948 și 1952. A fost unul dintre liderii locali ai P.N.Ț. și a îndeplinit funcția de prefect al județului Rădăuți, între 1928 și 1931 și 1932 și 1933. Ilie Vișan a fost arestat de către comuniști și închis în anii 1948 și 1952–1954. A tradus în limba română lucrarea lui Franz Wiszniowski, *Radautzer die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Weibligen, 1966. În anul 1934 a publicat, la București, lucrarea *Județul Rădăuți în imagini*. A fost unul dintre contributorii importanți pentru ridicarea Palatului Cultural din Cernăuți și pentru aceasta a fost declarat membru pe viață al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Apud, Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 637.

[62] Idem, scrisoarea din 19.05.1940, mss.

[63] Apostol Stan, *op.cit*., p. 255.

[64] Scrisoarea din 23.05.1940, mss.

[65] Idem, scrisoarea din 25 mai 1940, mss.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

În perioada 1937–1944, Pantelimon Chirilă a trăit dramatic schimbările determinate de regimurile totalitare care s-au perindat la putere în România și în Europa. Dar instaurarea regimului sovietic în partea de nord a Bucovinei, în urma ultimatumului din 26 iunie 1940, avea să afecteze în mod tragic viața întregii familii Chirilă din Tereblecea și a tuturor locuitorilor din partea ocupată a Bucovinei. O parte a familiei lui Visarion Chirilă a rămas în Tereblecea, la intrarea trupelor sovietice în Bucovina, în ziua de Sfinții Apostoli Petru și Pavel a anului 1940. Pantelimon și Constantin Chirilă se aflau la Rădăuți – după cum ne mărturisea d-na Oltea Iliuț – și tatăl său, Dumitru, era la Siret, unde se dusese să predea arhiva primăriei. Cum granița dintre URSS și România, în zona Tereblecea și Siret, nu era definitiv stabilită și mai puțin securizată de către sovietici, mulți bucovineni – surprinși de evenimente în partea ocupată a fostei Bucovinei – au reușit să treacă în teritoriul neocupat al României, iar doi dintre cei patru copii ai lui Dumitru Chirilă au trecut, în iulie 1940, granița în România. Este voba de Oltea și Pintilei Chirilă (nume pe care îl purta se datorează faptului că unchiul său, Pantelimon Chirilă, îi fusese naș de botez). Ceilalți doi, Lola și Aurel, împreună cu mama lor, Chirilă Veronica, au rămas în sat și au fost deportați în Kazastan, la Oktiubinsk, în iunie 1941, cu câteva zile înainte de declanșarea războiului împtriva URSS. Acolo aveau să moară mama d-nei Iliuț și sora sa, Lola.

Începând cu 1 aprilie 1941 şi până la 14 noiembrie 1944, când a fost desconcentrat ultima dată, avocatul Pantelimon Chirilă a fost concentrat sau moblizat în zece rânduri, la C. 4 T. din Rădăuți, ultima dată ca translator, conform Ordinului de zi nr. 29 041/1944. Din foaia de drum eliberată la desconcentrare, la 14 noiembrie 1944, sergentul TR Pantelimon Chirilă se deplasa la Sâmbăta de Jos, județul Făgăraș, unde era evacuată întreaga familie.

În timpul celui de al Doilea Război Mondial, puține sunt informațiile despre familia Chirilă din Rădăuți. O primă informație e aceea că fratele lui Pantelimon Chirilă, avocatul Constantin Chirilă (zis Costache) a îndeplinit funcția de viceprimar al oraşului Rădăuți. Cea de a doua infomație e aceea că numele lui Pantelimon Chirilă a fost invocat de către unul dintre evreii deportați în Transnistria. Informația apare la Dragoș Olaru, arhivist la Arhivele Statului din Regiunea Cernăuți, care valorifică datele din 300 de scrisori și bilețele ale celor deportați, cuprinse în două dosare intitulate *Postul de jandarmi de la gara feroviară Cernăuți*, Fond *1 061*. Cel mai des invocați în scrisorile menționate sunt Twers Alpern, avocat originar din Rădăuți, angajat al Firmei de export-import „Heinz Hellms" din Bucureşti, care s-a aflat la Moghilev în a doua jumătate a lunii decembrie 1941, și Ion Larionescu, fost director al Hergheliei din Rădăuți, care s-a aflat și el la Moghilev, în diverse împrejurări, când a încercat să-i ajute pe evreii

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)

deportați[66]. Numele lui Pantelimon Chirilă este invocat în scrisoarea lui Brauch Hait, care îl ruga pe „binefăcătorul Margules" să îl ajute a recupera bunuri și bani de la plutonierul de jandarmi Haralambie Vasilco, căruia îi dăduse „în păstrare" 1 000 de dolari, 500 000 de lei și mărfuri de manufacutură de 250 000 de lei. Nu știm dacă semnatarul scrisorii a reintrat în posesia bunurilor și banilor și nici dacă Pantelimon Chirilă a reușit să-i ofere ajutorul solicitat de semnatarul scrisorii[67].

[66] Dragoș Olaru, *Scrisori din Transnistria*, pdf, accesat online la 27.06.2017.
[67] *Ibidem*, Documentul nr. 9.

BDD-A32784 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:13 UTC)